

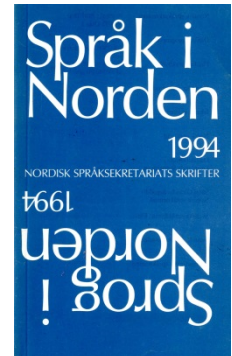
Sprog i Norden

Titel: Grammatikens plats i finskundervisningen – Rapport från en grammatikarbetsgrupp

Forfatter: Anneli Rääkkälä

Kilde: Sprog i Norden, 1994, s. 84-90

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Grammatikens plats i finsk- undervisningen – Rapport från en grammatikarbetsgrupp

Av *Anneli Räikkälä*

Redan i många år har man i Finland varit medveten om att allt inte står rätt till inom modersmålsundervisningen. Våren 1992 manifesterades dessa reflexioner i ett förslag som på bland annat det finska Modersmålsläraryrkesförbundets initiativ överlämnades till undervisningsministern. Förslaget hade undertecknats av tre professorer i finska språket, professorn i allmän språkvetenskap vid Helsingfors universitet, det undervisningsråd vid undervisningsministeriet som ansvarar för den finska modersmålsundervisningen samt ordföranden för Modersmålsläraryrkesförbundet. Undervisningsminister Riitta Uosukainen, som själv är utbildad modersmålslärare, tog emot skrivelsen.

I skrivelsen motiverade man förslaget med bland annat följande fyra faktorer:

För det första har det skett betydande förändringar inom språkforskningen de senaste tio åren. Dagens studerande har en annan uppfattning om sitt modersmål än den äldre generationen. För dem som gör upp läroplaner för skolan och för läroboksförfattare kan det vara svårt att förena olika grammatiska uppfattningar och begrepp till en fungerande helhet.

För det andra är den finska grammatik man i dag presenterar i läroplaner och läroböcker allt annat än enhetlig. Man är inte heller nöjd med de allmänna principer som används inom grammatikundervisningen. Bland annat har den så kallade spiralprincipen som togs i bruk på 1970-talet kritiserats starkt. Den splittrade inlärningsmetoden gör att skoleleven har svårt att se grammatiken som något enhetligt. Spiralprincipen är dock så hårt kopplad till innehållet i vår grammatikundervisning att man bör iaktta stor försiktighet innan man börjar lösa upp den.

För det tredje sägs det att kunskap i modersmålets gramma-

tik gynnar inlärnigen av främmande språk. Det har dock inte gjorts någon systematisk undersökning i hur skolgrammatiken i de olika språken är upplagd, och således har man inte kunnat utnyttja det allmänspråkliga då man utarbetat en finsk grammatik.

För det fjärde ökar finskundervisningen för personer som har ett annat modersmål än finska hela tiden såväl i Finland som utomlands. Det är viktigt att de som studerar finska får bli bekanta med det finska språkets struktur på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt.

Initiativtagarna till förslaget tyckte att det var viktigt att tillätta en auktoritativ arbetsgrupp just nu då läroplanerna för grundskolan och gymnasiet genomgår reformer. I framtiden kommer undervisningsministeriet bara att ge ramarna för den finska läroplanen. En mer detaljerad läroplan utarbetas av skolan eller kommunen. Av detta följer att ansvaret för läroplanen överförs på lärarna och i praktiken även på läroboksförfattarna.

Initiativtagarna anser att man inom den finska grammatikundervisningen måste sträva efter att uppnå en klar, riksomfattande linje. Det är viktigt att fundera på vilka grammatiska riktningar som vore de mest ändamålsenliga och vilken uppgift grammatikundervisningen egentligen har. Gruppen betonade att det inte blir fråga om en rent didaktisk handledning, utan om ett ställningstagande som klargör allmänna grammatiska principer.

Arbetsgruppen vill också betona grammatikens särställning bland de andra ämnena i skolan. Grammatiken är starkt sammanbunden med den nationella identiteten och dess värdeladdningar.

Senast en grammatikkommitté var aktuell var åren 1906—1915. Denna kommitté leddes av E.N. Setälä. Kommitténs betänkande innehöll grundläggande och för den tiden moderna grammatiska tankegångar. Än i dag kan man se hänvisningar till detta arbete. Men tyvärr utnyttjades det inte inom den finska skolgrammatiken.

Då undervisningsministeriet hade begrundat initiativtagarnas förslag i knappt ett år utsåg ministeriet i januari i år en grammatikarbetsgrupp, alltså inte en kommitté, som hade haft

en högre status. Arbetsgruppen skall «begrunda grammatikens ställning och dess form i modersmålsundervisningen. För att genomföra sin uppgift bör arbetsgruppen för det första definiera de mål grammatikundervisningen bör ha på olika skolstadier samt för det andra utarbeta grunderna för grammatikundervisningen. Arbetsgruppen bör i sitt arbete ta i beaktande utvecklingen inom språkvetenskapen, samt hur den allt mångsidigare språkvetenskapen inverkar på undervisningen. Utöver detta bör arbetsgruppen ta hänsyn till beröringspunkterna mellan modersmålets grammatik och grammatiken i främmande språk och dessutom undervisningen i finska som främmande språk».

Till arbetsgruppen valdes personer inom olika områden inom finsk språkvetenskap, bland annat talspråksforskning, tillämpad lingvistik och språkvård. Jag själv representerar språkvården. Utöver dessa representanter har arbetsgruppen också en heltidsanställd sekreterare till sitt förfogande. Enligt uppdraget skall arbetsgruppen ha slutfört sitt arbete före utgången av detta år. Tidtabellen känns väldigt stram, åtminstone om man jämför med Setäläs kommitté som arbetade i hela nio år. Arbetsgruppen måste också konstatera att den inte kan uppfylla det första kravet som ställts på den, nämligen att definiera målsättningarna för undervisningen inom olika skolstadier, eftersom utbildningsstyrelsen som bäst håller på med att slå fast läroplanerna för modersmålet.

Hittills har arbetsgruppen haft åtta möten. Vi har inte haft någon enhetlig verksamhetsstrategi, och några preliminära resultat har vi ännu inte uppnått. Men diskussionerna inom gruppen har trots detta varit väldigt intressanta, och vissa linjer har redan utkristalliserats. Jag vill i det följande nämna någonting om dessa linjer.

En arbetsgrupp brukar i allmänhet presentera sina resultat i en promemoria, som senare överlämnas till uppdragsgivaren. I detta fall är arbetsgruppens målsättning att promemorian, eller en del av den, också kunde fungera som en koncentrerad handbok för modersmålslärarna, där det redogörs för de aktuella synsätten på grammatiken. Något som denna slutrapport också bör innehålla är en ställningstagande översikt över grammati-

kens historia. Översikten skulle inledas med de tidiga grekiska och latinska grammatikerna. Sådan information har man inte tidigare kunnat delge lärarstuderande.

Det här informationspaketet för blivande modersmållärare borde dessutom innehålla en översikt över de olika tankemodellerna för beskrivningen av språket och på de filosofiska åskådningar som ligger bakom dem. Den borde också kunna presentera olika grammatikmodeller. Förutom detta skall översikten också innehålla information om talspråk, och eventuellt också en talspråksgrammatik. Talspråksgrammatiken har utarbetats av arbetsgruppens ordförande, talspråksforskaren Auli Hakulinen, som på basis av sin egen forskning kunnat skissera upp en talspråksgrammatik. Ytterligare en ny synvinkel skulle utgöras av ett slags «känslornas grammatik», en affektiv grammatik. Här skulle redogöras för vilka morfologiska drag en person använder sig av då han till exempel vill vara hövlig, eller då han är arg.

I grammatikarbetsgruppen har vi varit överens om åtminstone tre centrala frågor. För det första borde man fästa större uppmärksamhet vid språkets allmänbildande funktion såväl i skolan som inom olika förvaltningsorgan. För det andra borde skolorna satsa mer på att lära ut grammatikens metaspråk, det vill säga en allmängrammatisk terminologi som någon slags konsensus. För det tredje har vi i arbetsgruppen varit överens om att man måste överge den så kallade spiralmetoden, som visat sig vara en misslyckad undervisningsmetod. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att man i den finska modersmålsundervisningen inte använder ordet *grammatik* utan *kielioppi*, 'språkkunskap', som är ett vidare begrepp.

Arbetsgruppen vill alltså betona att en språklig medvetenhet hör samman med allmänbildning. Språket är människans viktigaste arts specifika drag. Vårt språk utgör grunden för vår världsbild, våra tankar, vår inläring och för all human kultur. Språket hjälper oss att strukturera vårt medvetande. I dagens skolböcker är den språktypologiska aspekten så gott som allennarådande.

På senare tid har man tagit upp språk och språklig medvetenhet i samband med kommunikationsfostran. I detta samman-

hang har kunskap om språket en rent praktisk funktion. Sådan kunskap är bland annat kunskap om olika kommunikationsätt och om pragmatik. Sedd ur kommunikativ synvinkel är språket ett redskap. Men att se språket enbart som ett redskap är dock ett tveeggat svärd. Man koncentrerar sig då alltför lätt enbart på praktiska färdigheter, och själva informationen om språket blir lätt ytlig.

De senaste händelserna i Europa visar hur viktigt språket är i såväl kulturhistoriskt som samhälleligt hänseende. Den här aspekten borde ingå som en självklar del i modersmålsundervisningen. Samtidigt skulle tanken att varje språk har ett egenvärde fördjupas.

Det andra centrala målet inom gruppen har varit att försöka klargöra den grammatiska terminologin i skolan. Målet är att skapa en enhetlig begreppsapparat som fungerar för såväl finskan som för de främmande språken. Det här målet förutsätter en attitydförändring. Man borde komma ifrån tanken att modersmålsundervisningen och grammatikundervisningen bara skall vara lätt och rolig. Man får inte vara rädd att delge eleverna kunskap, i synnerhet då det är fråga om elevens egen kognition.

Under våra diskussioner i arbetsgruppen har vi frågat oss varför språkvetenskapen får så litet utrymme i skolorna jämfört med andra ämnen, som till exempel naturvetenskap, psykologi, biologi, och så vidare. Skoleleven vet mycket om galaxer och får lära sig det mesta om människans anatomi, men bör till varje pris skyddas från att noggrant granska sitt eget språk. I våra skolor är språkvetenskapen knuten till de konstnärliga ämnena. Att förena modersmålet med litteraturkunskap anses som något självklart inom all språkundervisning. Det vore viktigt att fundera på om man inte lika väl kunde integrera språkvetenskap med ämnen som psykologi, sociologi och biologi. Arbetsgruppen är alltså ense om att man borde lära ut en enhetlig grammatisk terminologi i skolorna. Frågan är bara vilken grammatik och vilka termer? Denna fråga är arbetsgruppens viktigaste, men samtidigt den svåraste. Till att börja med har vi funderat på vad eleven får ut av att behärska den språkliga terminologin. Vi vet att kategorierna inte är problemfria. Kategorierna är

godtyckliga. De har inga klara gränser, och därför borde de framställas som relativa. Terminologin borde vara enhetligt upplagd så att man kunde utnyttja den för olika språk. Hittills har vi kommit fram till att termerna bör vara enkla, gärna stå på en kognitiv grund så att de kunde utnyttjas för en pedagogisk grammatik. Det skulle vara möjligt att bygga upp en eklektisk terminologi. I varje fall måste gruppen ta en klar ställning till den grammatik som lärs ut i skolorna.

Det tredje målet arbetsgruppen haft är att slopa den så kallade spiralprincipen i skolans grammatikundervisning. Med spiralprincipen avses en undervisningsmetod där grammatiska frågor presenteras steg för steg, så att ett visst drag presenteras första gången i lågstadiet på ett förenklat och avskalat sätt. Samma drag fördjupas sedan i högstadiet, och kan till och med tas upp än en gång i gymnasiet. Det är klart att en sådan metod frångår eleverna nyhetens och inläringens behag. Då ställer man sig fullständigt förstående till att eleven är utled på allt vad grammatik heter vid tredje genomgången av en grammatisk fråga. – Trots allt har man kunnat konstatera att cirka 10 procent av eleverna tycker om grammatik.

Arbetsgruppen har också tagit ställning till två- och flerspråkighet samt undervisningen i finska som främmande språk. Åtminstone lärarna bör ges mer information än i dag om tvåspråkighet och på vilka villkor en idealisk tvåspråkighet kan uppnås. Samtidigt bör man såväl inom forskningen som inom undervisningen ta hänsyn till att människors personliga språkliga bakgrund varierar. Redan i skolan borde man kunna få en överblick över Finland som språksamhälle.

Språkvårdare och universitet har haft olika syn på den finska språkforskningen. I skolorna har språkvården presenterats som alltför svartvit och kategorisk. Detta har antagligen ökat forskarnas motvilja mot hela språkvården. Jag anser att man i skolorna mer än tidigare borde redogöra för språkvårdens förhållande till olika texttyper, och till exempel framhålla skönlitteraturens särställning. Jag vill understryka att det officiella språket bör uppfylla de gemensamma normerna så att budskapet når fram till mottagaren. Detta innebär att till exempel lag-språket och språket i bruksanvisningar skall vara entydigt och

klart. Trots detta borde man ändå kunna redogöra för språkliga variationer och för språklig förändring.

Vår grammatikarbetsgrupp anser att skolgrammatiken också borde innehålla information om semantik och pragmatik. En bredare kännedom om avledningslära, som till exempel morfologi, är något som arbetsgruppen skulle vilja ha med i skolgrammatiken. De här kunskaperna skulle också vidga elevernas färdigheter som språbrukare. Antalet modersmålstimmar är dock lågt i jämförelse med allt material som skall läras ut, och dessutom skall timantalet i modersmålet ytterligare reduceras. Arbetsgruppen vill i sin programförklaring framhålla att antalet timmar för modersmålet måste vara tillräckligt, och att grammatiken skall utgöra tyngdpunkten i modersmålsundervisningen. Mera perifera ämnen som i dag ingår i modersmålsundervisningen borde omplaceras. Hit hör bland annat ämnen som video- och filmfostran.

Hittills har vår grammatikarbetsgrupp kommit med fler frågor än svar, och funnit mer problem än lösningarna på dem. I arbetsgruppen har man dock varit enig om att skolan bör ge grammatisk grundkunskap och en djupare kunskap om det finska språket. Om vi i arbetsgruppen kan motivera vårt önskemål och få beslutsfattarna att godkänna vårt förslag tycker jag att grammatikarbetsgruppen uppnått sitt mål.